

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Зарічний Едуард Євгенович

УДК 343.1(477) : 340.13

**Державні утворення в Криму наприкінці 1918 - в 1920 рр.: історико-
правове дослідження**

АВТОРЕФЕРАТ

роботи на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
спеціальність 081 «Право»
освітня програма «Право»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент
Лісна І.С.

Рецензент: д.ю.н., професор б.в.з.
Тунтула О.С.

Миколаїв – 2020

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Минуло вже 100 років з часів громадянської війни та революції, але навіть через такий великий проміжок часу не розставлені всі крапки над «і». Одним із найбільш загадкових регіонів в Україні, де пройшла хвиля громадянської війни в 1917-1921 рр. безумовно був Крим, де протягом чотирьох років влада переходила з одних рук в інші, де кожна влада в цей час не могла належним чином організувати управління.

Крим в епоху революції і громадянської війни насправді був надзвичайно стратегічно важливою територією, яка цікавила українців, росіян, німців, французів, британців, татар тощо. Це зумовлено було дуже гарним географічним положенням Криму. Тому, цілком закономірно, що навколо Криму розгорнулися кровопролитні баталії, за результатами яких в на півострові утворювалися низка державоподібних утворень, кожна з яких прагнула встановити власні порядки в Криму. Проте, як показала практика, жодна влада протягом революції не змогла насадити свої ідеологічні засади в Криму і змушена була здавати свої позиції. Навіть «червона» влада, поки остаточно не утворила Кримську автономну радянську соціалістичну республіку в листопаді 1921 р. кілька разів втрачала контроль над територією Криму.

Протягом революції в Криму функціонували кілька разів радянські державні утворення, зокрема, Радянська Соціалістична Республіка Таврида, Кримська Соціалістична Радянська Республіка; Кримська Народна Республіка з ідеологічними засадами самостійної держави татар, які до речі були використані під час кемалійської революції в Туреччині через кілька років, правління кримських крайових урядів, військова диктатура білих командирів – А. Денікіна та П. Врангеля тощо. Як ми бачимо, Крим в епоху війн і революцій було пошматовано досить таки сильно.

Проте, в кінці кінців наприкінці 1921 р. була встановлена радянська влада, яка проіснувала до 1991 р.. Проте, незважаючи на такий тривалий

період в історії існування Радянського Союзу дослідження правового становища Криму в епоху революцій продовжувало цікавити як українських, так і іноземних дослідників, що суттєво посилює актуальність теми дослідження.

Разом з тим, актуальність дослідження державних утворень на Кримському півострові загострюється в сучасних умовах, коли в 2014 р. Крим було анексовано Російською Федерацією і його статус суттєво змінився. Фактично, через 100 років Крим переживає нове дежавю, оскільки можна провести паралелі з тими часами, коли нині відбувається боротьба між Україною і Росією за Крим. Але відмінність між цим полягає в тому, що сьогодні боротьба відбувається в дипломатичній площині.

Враховуючи вищевикладене, дослідження правового становища державних утворень на Кримському півострові в епоху громадянської війни та революції є надзвичайно актуальним і потребує подальших наукових досліджень.

Ступінь дослідженості теми. Протягом останніх 100 років питання Кримських державних утворень в часи революції неодноразово підіймалося як вітчизняними, так і російськими, татарськими та зарубіжними науковцями. Зокрема, в процесі дослідження було використано праці таких науковців як: Айвазов А., Алтабаєва О., Аникеев В., Бикова Т., Боечко В., Брошеван В., Возгрін В., Ганин А., Гапоненко Л., Гарчев П., Гедін М., Грабовський С., Громенко С., Губогло М., Данильченко О., Дубко Ю., Єлагін В., Єлизаров М., Загородських Ф., Зарубін В., Зарубін О., Зубкова О., Іванець А., Ішин О., Кабузан В., Клавінг В., Корольов В., Крапивенцев М., Крупина В., Кузьмін М., Надінський П., Овод В., Панчук М., Пащенко В., Пученков О., Селім А., Соколов Д., Степанченко А., Турченко Г., Цветков В., Шамбаров В., Широкоград А., Якубова Л.

Проте, на нашу думку, найбільш практичне значення для дослідження статусу державних утворень в Криму мають праці Т. Бикової, братів

Зарубіних, В. Брошевана, в яких досить детально проаналізовано особливості функціонування органів влади в Криму, а також особливості їх політики.

Незважаючи на комплексні дослідження правового статусу Криму сьогодні це питання стоїть особливо гостро і потребує нових наукових досліджень.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні особливостей функціонування та статусу державних утворень в Криму наприкінці 1918 - в 1920 рр..

Відповідно до поставленої мети дослідження необхідно виконати наступні **завдання**:

- дослідити суспільно-політичне життя Криму напередодні революційних подій 1917-1920 рр.;
- охарактеризувати специфіку революційної боротьби в Криму в 1917 рр. та проголошення Кримської Народної Республіки;
- дослідити особливості правового статусу Радянської Соціалістичної Республіки Таврида;
- проаналізувати становище Кримських крайових урядів в епоху революції 1918 - в 1920 рр.;
- дослідити правове становище Кримської Соціалістичної Радянської Республіки;
- охарактеризувати статус та діяльність «білогвардійського уряду» в Криму;
- дослідити процес радянізація Криму та утворення Кримської автономії.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що формувалися в Криму в процесі становлення влади в часи революції та громадянської війни.

Предметом дослідження є державно-правове регулювання утворень в Криму наприкінці 1918 - в 1920 рр..

Методи дослідження. Методологічною основою даної магістерської роботи є наступні загальнонаукові методи як діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, спеціально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, метод прогнозування, а також низка інших як загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які в сукупності лягли в основу дослідження правового статусу державних утворень в Криму в 1918-1920 рр..

Так, зокрема, діалектичний і формально-логічний методи наукового пізнання застосовано при дослідженні повноважень органів влади в Криму в досліджуваний період; історико-правовий метод наукового дослідження було застосовано під час дослідження становища Криму напередодні революційних подій 1917-1920 рр., а також функціонування державних органів влади в Криму в 1917-1921 рр.; особливості правового статусу Радянської Соціалістичної Республіки Таврида, становище Кримських крайових урядів в епоху революції 1918 - в 1920 рр. та правове становище Кримської Соціалістичної Радянської Республіки досліджено за допомогою спеціально-юридичного і системно-структурного методів наукового пізнання; порівняльно-правовий метод застосовано під час порівняння функціонування в Криму білої і червоної влади; метод прогнозування застосовано під час потенційного розвитку подій в Криму в досліджуваний період.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи обговорювалися на II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасного державотворення: проблеми та перспективи» (присвяченій 100-річчю з Дня смерті Дмитра Дмитровича Вітовського) (м. Черкаси, 28 грудня 2019 р.) та на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 21-22 лютого 2020 р).

Теми: «Правовий статус Першого Кримського крайового уряду» та «Червоний терор та радянізація в Криму в 1920 -1921 рр. »

Структура магістерської роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (81 найменування). Загальний обсяг магістерської роботи становить 97 сторінок, з яких 90 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В **Розділі 1** магістерської роботи досліджуються історичні передумови утворення державоподібних утворень в Криму в 1918-1920 роках. Здійснено аналіз особливостей соціально-політичного розвитку Криму напередодні революційних подій 1917-1920 рр., та охарактеризована революційна боротьба в Криму в 1917 рр. та проголошення Кримської Народної Республіки.

Розділ 2 магістерської роботи присвячено дослідженню особливостей правового статусу Радянської Соціалістичної Республіки Таврида, становища Кримських крайових урядів в епоху революції 1918 - в 1920 рр. та правового становища Кримської Соціалістичної Радянської Республіки.

Розділ 3 магістерської роботи присвячено аналізу статусу та діяльності «білогвардійського уряду» в Криму та процесу радянізації Криму та утворення Кримської автономії.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в магістерській роботі здійснено комплексне історико-правове дослідження правового статусу державних утворень в Криму в період громадянської війни. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Аналіз історичних подій в дореволюційний період в Криму засвідчив те, що з 9 квітня 1783 р. Кримський півострів перебував у складі Російської

імперії, а його адміністративно-територіальний устрій протягом 144 років перебування у складі Російської імперії систематично змінювався. В результаті, на момент початку революції 1917 р. Крим йменувався як Таврійська губернія, на території якої проживало майже два мільйони осіб. Саме в період Першої світової війни нарощується соціальний гніт в Криму, що разом із подіями, які відбувалися на фронтах Першої світової війни призвели до революції 1917 рр.

2. Після утворення КНР та РНП в Криму склалась унікальна ситуація. Зокрема, одночасно в регіоні функціонували три органи влади: Рада народних представників, татарська Директорія та Севастопольська рада робітничих та солдатських депутатів з військово-революційним комітетом. Такий стан речей не міг призвести до позитивних змін в організації державної влади в регіоні, оскільки кожна з влади пропагувала власні цілі і ідеї, які між собою суттєво відрізнялися. В результаті, в січні 1918 р. внаслідок наступу більшовиків були ліквідовані КНР та РНП.

Акцентуємо увагу, що наприкінці 1917 – початку 1918 рр. в Криму існувало таке державне утворення як Кримська Народна Республіка. Кримська Народна Республіка – це державне утворення, на території Криму, яке відновило державний суверенітет кримських татар в грудні 1917 року, як частини національної території Кримської держави. Законодавчим органом влади КНР був Курултай, який і сформував уряд.

Паралельно з КНР функціонувала Рада народних представників. Рада народних представників – це державний колегіальний орган влади на Кримському півострові в листопаді 1917 - січні 1918 р., діяльність якого була направлена на вирішення соціально-економічних проблем кримчан.

3. Радянська Соціалістична Республіка Таврида – це штучностворене квазідержавне утворення, яке маскувалося під радянську республіку, яка існувала у Криму у березні-квітні 1918 року та входила до складу РРФСР, яка функціонувала як буфер між радянською Росією та іноземними військами.

Розмежування функцій законодавчої влади і виконавчої влади між Таврійським ЦВК і РНК було досить умовним, хоча й юридично було закріплено, що Таврійський ЦВК є законодавчим органом влади, а РНК є виконавчим органом влади.

Проте, незважаючи на всі недоліки, можемо говорити про те, що РСРТ виконало свою ключову функцію, оскільки проголошення даної соціалістичної республіки в Криму мало далекосяжні наслідки. Наприклад, в 1919 р створюється Кримська Радянська Соціалістична Республіка з метою ведення нею, а не РСФСР, збройної боротьби з військами Антанти, а на Далекому Сході утворюється Далекосхідна республіка, за основу організації якої і було обрано РСРТ. В решті-решт існування державоподібних утворень в Криму в 1918-1919 рр. призвело до створення тут в жовтні 1921 р Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки в складі Української РСР. Тому, підсумовуючи все вищесказане, можемо констатувати, що РСРТ була першим зародком радянської влади в Криму, яка хоча і не проіснувала довго (всього півтора місяці) але заклала фундамент для утвердження більшовизму в регіоні.

4. Дослідивши період функціонування на території Криму Першого та Другого кримського урядів доходимо до висновку, що вони не мали самостійності у веденні як внутрішньої, так і зовнішньої політики, а спиралися на іноземних інтервентів.

Перший кримський крайовий уряд спирався на німецьке військове командування, а другий кримський крайовий уряд спирався на французьких інтервентів. В результаті, такі дії не призвели до остаточного встановлення влади урядів в Криму. На жаль, діяльність урядів не можна характеризувати позитивно, оскільки були провалені всі соціальні програми, що послабило їх позиції перед населенням, що навпаки пропагували червоні агітатори. Це було однією із причин переходу населення на бік червоних. Крім того, проблеми були й внутрішньополітичні, зокрема, суперечності С. Крима з А. Денікіним.

На нашу думку, для того, щоб втриматися при владі кримським крайовим урядам непотрібно було проголошувати курс на єдину і неделімую Росію, а пропагувати власні самостійницькі ідеї, або ж підтримувати зв'язку з Українською державою гетьмана Скоропадського. Саме приєднання до Української держави на правах автономії утвердило б позиції кримських крайових урядів в регіонів та одержавши підтримку Скоропадського змогли б активно протистояти Червоній армії. Проте, ситуація склалась інакше. Історію назад повернути не можна, оскільки в історії не існує умовного часу.

5. Незважаючи на досить короткий строк перебування при владі, більшовики не припустилися помилок, які були ними здійснені в 1918 р., під час існування Кримської Республіки Тавриди. Проте, зважаючи на політичну обстановку в Криму в травні-червні 1919 р., коли більшовикам протистояли різноманітні ліві політичні сили, а також активізувалися об'єднані війська білогвардійців і Антанти м'якість політичного режиму більшовиків в Криму призвела до втрати влади. Основним органом влади в КСРР був Тимчасовий робітничо-селянський уряд КРСР, який очолював Д. І. Ульянов. Проте, в середині червня 1919 р. було утворено Раду оборони КСРР, діяльність якої була спрямована на оборону Криму. КСРР проіснувала всього 75 днів, але вона заклала той фундамент, який в подальшому більшовики використають під час остаточного приходу до влади в Криму.

6. Діяльність «білогвардійського уряду» в Криму як під керівництвом А. Денікіна, так і під керівництвом П. Врангеля ґрунтувалося на концепції білого терору проти більшовиків та навіть місцевого населення, що в сукупності з військовими прорахунками та незначною допомогою з боку Великобританії та Франції призвело до остаточної капітуляції білогвардійців в цілому. Наприкінці листопада 1920 р. влада в Криму остаточно закріплюється за більшовиками. На нашу думку, прорахунки білогвардійців в організації влади, військовій справі та білому терорі призвели до того, що від білих відвернулося кримське населення, яке похвально сприйняло прихід до влади червоних.

7. КСРР не була самостійним утворенням а повністю контролювалася радянською владою та виконувала всі накази і інструкції, які надходили з центру. Політика радянзації Криму призвела до того, що місцевий сепаратизм було повністю викоренено і жодних зазіхань на контрреволюцію як з боку колишніх білогвардійців, так і татар вже не було. Тобто, фактично, всі республіки Криму під час громадянської війни були створені на територіальній основі, але вони підпорядковувалися Москві.

Як показала історія КСРР остаточно закріпила радянську владу в регіоні і більше до розпаду Радянського Союзу влада в Криму не змінювалася. Хоча в цьому контексті можемо згадати зміни статусу Кримського півострова в 1929, 1945, 1954 роках (19 лютого 1954 року відбулася передача Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР, чим фактично розвіяла ідею «руського Крима»), але незважаючи на ці зміни фактично до 1991 р. Крим контролювався з Москви.

На нашу думку, якби червоні не відвоювали Крим в 1920 р. та не було б суттєвих прорахунків білих, за підтримки Великобританії та Франції, цілком ймовірно була б утворена самостійна держава, і історія Криму розвивалась би зовсім іншим не «червоним» шляхом і в цьому аспекті прогнозувати розвиток Криму сьогодні є неможливим.

Отже, здійснивши історико-правове дослідження державних утворень в Криму в період громадянської війни в Україні в 1917-1921 рр., вважаємо що було визначено статус державних утворень, які діяли в Криму, розглянуто події, які супроводжували їх формування, компетенцію відповідних державних утворень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Зарічний Е.Є. Правовий статус Першого Кримського крайового уряду II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасного державотворення: проблеми та перспективи» (присвяченій 100-річчю з Дня смерті Дмитра Дмитровича Вітовського) м. Черкаси, 28 грудня 2019 р. С. 5-8.
2. Зарічний Е.Є. Червоний терор та радянізація в Криму в 1920 -1921 рр. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» м. Запоріжжя, 21-22 лютого 2020 р.

АНОТАЦІЇ

Зарічний Е.Є. Державні утворення в Криму наприкінці 1918 - в 1920 рр. : історико-правове дослідження. – Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 081 «Право» – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2020.

Дипломну роботу присвячено дослідженню особливостей функціонування та статусу державних утворень в Криму наприкінці 1918-1920 рр.. У роботі дослідив суспільно-політичне життя Криму напередодні революційних подій 1917-1920 рр., охарактеризував специфіку революційної боротьби в Криму в 1917 рр. та проголошення Кримської Народної Республіки.

Дослідив особливості правового статусу Радянської Соціалістичної Республіки Таврида. Проаналізував становище Кримських крайових урядів в епоху революції 1918 - в 1920 рр., дослідив правове становище Кримської Соціалістичної Радянської Республіки, охарактеризував статус та діяльність «білогвардійського уряду» в Криму;

Окремо було досліджено процес радянізація Криму та утворення Кримської автономії.

Ключові слова: утворення, права, уряд, влада, статус, становище, населення

Zarichny E.E State formations in Crimea at the end of 1918 - in 1920: historical and legal research. - Work for the degree of Master's degree in specialty 081 "Law" - Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolayiv, 2020.

The thesis is devoted to the study of the peculiarities of the functioning and status of state entities in Crimea at the end of 1918-1920. Of the Republic.

He explored the peculiarities of the legal status of the Soviet Socialist Republic of Tauris. He analyzed the situation of the Crimean provincial governments in the era of the 1918 revolution - in 1920, examined the legal position of the Crimean Socialist Soviet Republic, characterized the status and activities of the "White Guard" in Crimea;

The process of the Sovietization of the Crimea and the formation of the Crimean autonomy were separately examined.

Keywords: formation, rights, government, power, status, status, population